

УДК 81'352:[811.161.3+811.133.1]

П.Р. Ламака, аспірант кафедры агульнага
і рускага мовазнаўства БДПУ

ПЕРАДАЧА ФРАНЦУЗСКІХ ЗЫЧНЫХ ПРЫ ПРАКТЫЧНАЙ ТРАНСКРЫПЦЫІ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ БЕЗЭКВІВАЛЕНТНЫХ УЛАСНЫХ ІМЕН

Пытанне месца ўласных імён у сістэме безэквівалентнай лексікі атрымлівае рознае рашэнне ў лінгвістычнай літаратуры – ад безагаворачнага ўключэння ў склад безэквівалентнай лексікі ўсёй сукупнасці ўласных імён (Г.У. Шаткоў, Л.Л. Нялюбін, Н.Б. Гвішыні, Б. Караджа і інш.) да непрызнання за ўласнымі імёнамі статусу лексічных безэквівалентаў (А.К. Гацілава). Больш абгрунтаваным уяўляецца кампрамісны падыход, прадстаўлены ў працах Л.С. Бархударова, А.А. Іванова, В.Н. Камісарава, С.М. Батуры і Д. Урбанак. Так, Л.С. Бархудароў уключае ў склад безэквівалентнай лексікі «імёны ўласныя і назвы малавядомыя для носьбітаў другой мовы», прызнаючы пры гэтым адноснасць і недастаткова строгі характар паняцця «малавядомы» [1, с. 95]. Датчына французска-беларускага перакладу ў якасці фармальнага крытэрыю безэквівалентнасці ўласнага імя можна ўмоўна прапанаваць факт яго адсутнасці ў рэестры васьмнаццацітомнай «Беларускай энцыклапедыі» [2].

Асноўным спосабам перадачы на беларускую мову французскіх безэквівалентных уласных імён з'яўляецца практычная транскрыпцыя, пры якой французскім фанемам або іх алафонам адпавядаюць знакі беларускага алфавіта, здольныя найбольш блізка перадаць гучанне іншамовных слоў.

Праблема беларускай практычнай транскрыпцыі французскіх уласных імён да гэтага часу не становілася прадметам спецыяльнага даследавання. Актуальнасць яе вывучэння абумоўлена ў першую чаргу патрэбамі перакладчыцкай і энцыклапедычнай практыкі.

Мэта дадзенага артыкула – выяўленне правіл перадачы французскіх зычных фанем пры практычнай транскрыпцыі на беларускую мову французскіх безэквівалентных уласных імён.

Абавязковай перадумовай правільнай практычнай транскрыпцыі французскага безэквівалента з'яўляецца дакладнае веданне перакладчыкам яго літаратурнага вымаўлення. Таму ў кожным няпэўным выпадку неабходна звяртацца да даведнікаў, якія даюць фанетычную транскрыпцыю ўласных імён. На сён-

няшні дзень найбольш грунтоўнымі ў гэтым плане з'яўляюцца арфаэпічныя слоўнікі Леона Варнана [3] і Алена Лерона [4].

Міжмоўная перадача французскіх безэквівалентных уласных імён абпіраецца на шэраг адназначных адпаведнасцей паміж французскімі зычнымі фанемамі і літарамі беларускага алфавіта: шумныя [k], [f], [s], [z], [ʃ], [ʒ], сананты [m], [n], [r] рэгулярна перадаюцца літарамі *к, ф, с, з, ш, ж, м, н, р*. Сярэднеязычная фанема [ɲ] транскрыбіруецца спалучэннем дзвюх літар – *нь*: *Magnin* – *Маньен* [5, с. 198], *Lacassagne* – *Лакасань* [6, с. 299].

Санант [w] звычайна перадаецца праз літару *у* (пасля ненасавых галосных праз *ў*: *Le Faouët* – *ле Фаўэт*): *Croisset* – *Крыасэ* [7, с. 7], *Choisy* – *Шуазі* [8, с. 81]. Выключэнне, на нашу думку, павінны скласці вельмі рэдкія выпадкі, калі словы з пачатковым [w] дапускаюць таксама вымаўленне з шумным [v]. У такім разе мэтазгодна пісаць французскія ўласныя імёны з літары *в*: *Wavrin* – *Ваўрэн*, *Warrant* – *Варнан*.

Фанема [g] перадаецца, як правіла, літарай *г*. У спалучэнні [gz], якое ўзнікае на месцы арфаграфічнага *х*, варта перадаваць [g] літарай *к* па аналогіі з традыцыйнымі формамі *Saint-Exupéry* – *Сент-Экзюперы*, *Prévost d'Exiles* – *Прэво д'Экзіль*. Такое напісанне не супярэчыць французскаму вымаўленню, бо паводле арфаэпічных норм беларускай мовы тут чытаецца [r] выбухны, яшчэ больш блізкі да французскага змычнага [g], чым беларускі [r] фрыкатыўны.

Фанеме [p] адпавядае беларуская літара *п*, за выключэннем выпадку, калі [p] знаходзіцца ў пазіцыі перад [s] і арфаграфічна адлюстроўваецца ў французскай мове праз літару *b*. У такім разе здаецца мэтазгоднай транслітарацыя французскага спалучэння *bs* праз беларускае *бс*, бо ў вымаўленні *бс* і *пс* усё роўна супадаюць: *Gobseck* – *Габсэк* [8].

Санант [ɥ] перад галосным гукам або перад [w], [ɥ] транскрыбіруецца праз літару *л*, а ў канцы слова ці перад зычным гукам (акрамя [w], [ɥ]) – з дапамогай двухлітарнага спалучэння *ль*: *Villèle* – *Вілель* [8, с. 152], *Malvaut* – *Мальво* [8, с. 17].

Фанема [v] у пачатку слова і пасля зычных або насаваых галосных гукаў, а таксама ў інтэрвакальнай пазіцыі (ці пасля галоснага перад [w], [ɥ]) перадаецца праз літару *v*, а пасля ненасавых галосных перад зычным (акрамя [w], [ɥ]) і ў канцы слова пасля ненасавых галосных – праз *ŷ*: *Janvier* – *Жанв'е* [5, с. 151], *de Bréville* – *дэ Брэвіль* [7, с. 11], *(la rue) Vivienne* – *(вуліца) Віён* [8, с. 61], *Louviers* – *Луўе* [9, с. 198], *Civras* – *Сіўрак* [9, с. 228].

Санант [ɥ] пасля зычных [j], [ʒ], [r] перадаецца літарай *y*, а пасля іншых гукаў або ў пачатку слова – праз *ю*: *Juin* – *Жуэн* [10, с. 111], *Rueff* – *Руэф* [10, с. 164], *Bossuet* – *Басюэ* [10, с. 14].

Фанемы [d] і [t] у канцы слова або перад зычнымі (акрамя [ɥ] і [j]) ці галоснымі [ɑ], [a], [ɔ], [o], [e], [ɛ], [ə], [u], [œ], [ɔ̃], [ɛ̃], [ɔ̃] рэгулярна транскрыбіруюцца як *д* і *т* адпаведна. Разнабой узнікае, калі [d] або [t] знаходзяцца перад галоснымі [i], [y], [œ], [ø], [œ̃] і санантамі [j] ці [ɥ]. Пытанне перадачы [d] і [t] у гэтым становішчы цесна звязана з праблемай транскрыбіравання названых галосных і зычных гукаў.

Пры знаходжанні [d] і [t] перад [y] або [ɥ] відавочна пераважае транскрыпцыя з дапамогай літары *ц* і дыграфа *дз* адпаведна. Параўнайце, аднак, у перакладзе аднаго і таго ж твора: *Beaupertuis* – *Бепэртуаі* [11, с. 175], *Béthune* – *Бэцун* [11, с. 178], але *Sturel* – *Стурэль* [11, с. 234]. Адлюстраванне [t] і [d] перад [y] ці [ɥ] праз афрыкаты *ц* і *дз* дазваляе перадаць сродкамі беларускага алфавіта апазіцыю французскіх спалучэнняў *фанем* [ty] і [tu] з [tu], а [dy] і [du] з [du], што павялічваесэнсаадрознівальныя магчымасці беларускай практычнай транскрыпцыі. Акрамя таго, такая перадача знаходзіць апору ў напісанні французскіх імён, якія ўжо маюць эквіваленты ў беларускай мове (*Дзюкло*, *Дзюлен*, *Дзюма*, *Дзюпінэ*, *Дзюпрэ*, *Цюрге*, *Цюрэн*, *Вуацюр* і інш.). Такім чынам, адзіна нарматыўнай трэба лічыць транскрыпцыю спалучэнняў [ty], [tu] як *цю*, а [dy], [du] як *дзю*.

Больш вострая канкурэнцыя мяккага (*дзь*, *ць*) і цвёрдага (*д'*, *т'*) варыянтаў назіраецца пры транскрыбіраванні [d] і [t] у становішчы перад фанемай [j]. «Правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» 2008 г. юрыдычна замацавана мяккае напісанне ў словах *Тэнардзье* [12, с. 24], *Сент-Эцьен* [12, с. 42], але цвёрдае ў назве горада *Д'еп* [12, с. 25]. Энцыклапедычная практыка адзначна схіляецца да мяккага варыянта: у рэестры «Беларускай энцыклапедыі» – *Даладзье*, *Буальдзье*, *Дэпар-*

дзьё, *Берцье*, *Пуацье*, *Пацье*, *Мацьё*, у тэксце артыкулаў – *Арманцьер* [2, т. 16, с. 465], *Надзье* [2, т. 16, с. 471], *Тардзьё* [2, т. 16, с. 472] і нават, у парушэнне «Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» 2008 г. і 1959 г., *Дзьел* [2, т. 16, с. 464]. Варыянты з цвёрдым напісаннем зрэдку сустракаюцца ў перакладах французскай мастацкай літаратуры і пераважаюць у перакладах навуковых выданняў: *Pradier* – *Прад'е* [9, с. 166], *Didier* – *Дыд'е* [13, с. 36], *Pontier* – *Пант'е* [14], *Donnedieu de Vabres* – *Донэд'ё дэ Вабр* [14, с. 232], *Ramadier* – *Рамад'е* [14, с. 424], *Sabatier* – *Сабам'е* [14, с. 307], *Bastiat* – *Баст'я* [15, с. 307], *Thierry* – *Т'еры* [15, с. 358], *Fourastie* – *Фураст'е* [15, с. 314] і інш.

Перадача [tj] і [dj] праз *т'*, *д'* дрэнна ўпісваецца ў фанетычную сістэму беларускай мовы, у якой спалучэнні цвёрдых [d] і [t] з [j] узнікаюць, як правіла, толькі на стыку марфем (выключэнне складае даўняе запазычанне з польскай мовы *д'ябал* і вытворныя ад яго). Такім чынам, апостраф пасля літар *д* і *т* (як і пасля *з*, *с*, *н*) служыць у беларускай мове сігналам марфемнай мяжы, у той час як у французскіх уласных імёнах на [dj] і [tj] ніякіх марфемных меж не прыпадае (ва ўсякім разе, з сінхроннага пункту погляду). Акрамя гэтага, цвёрдая перадача фанем [d] і [t] перад [j] зніжае фанетычную дакладнасць беларускай транскрыпцыі: у французскай мове ў спалучэннях [dj], [tj] фанемы [d] і [t] прадстаўлены палаталізаванымі алафонамі, «якія ў гэтым выпадку часта злёгка афрыцыруюцца» [16, с. 108]. Такім чынам, транскрыпцыя спалучэнняў [tj], [dj] праз *ць*, *дзь* з'яўляецца больш мэтазгоднай як з пункту погляду максімальна блізкага адлюстравання фанетычных асаблівасцей французскай мовы, так і зыходзячы з унутраных арфаэпічных і графіка-арфаграфічных заканамернасцей беларускай мовы.

Няма адзінства і ў перадачы [d] і [t] перад [i]. Сярод замацаваных «Беларускай энцыклапедыяй» эквівалентаў французскіх уласных імён са спалучэннямі [di], [ti] колькасна пераважае мяккі варыянт: *Дзідло*, *Дзідо*, *Дзідро*, *Гасендзі*, *Цібо*, *Мерло-Панці*, *Баці*, *Саці*, *Ламарцін*, *Марцінэ*, але *Дыжон*, «*Камеды Франсэз*», *Стыль*, *Матыс*, *Бертыльён*, *Бастылія*. У перакладчыцкай практыцы таксама часцей сустракаюцца формы з *ц*, *дз*: *Tisserand* – *Цісран* [6, с. 134], *(la rue des) Petits-Champs* – *(вуліца) Пцішан* [11, с. 186], *Dives* – *Дзіў* [5, с. 118], *Trintignant* – *Трэнцинья* [13, с. 119], *de Lanty* – *дэ Ланці* [8, с. 93], *Montivilliers* – *Манцівілье* [7, с. 188], *Jean-Baptiste* – *Жан-Баціст* [5, с. 118], але *Baptiste* – *Батыст* [5, с. 272], *Chantilly* – *Шантыйі* [13, с. 58], *Bondy* – *Банды* [13, с. 20],

Thiviers – *Тывіе* [9, с. 78]. Разнабой можа быць ліквідаваны толькі шляхам паслядоўнага выбару аднаго з двух магчымых варыянтаў. Сістэмныя меркаванні дазваляюць выказацца на карысць транскрыпцыі фанем [t], [d] перад [i] з дапамогай літары *ц* і дыграфу *дз* адпаведна. Такое рашэнне дае магчымасць рэалізаваць прынцып алафанічнай транскрыпцыі пры перадачы [t] і [d]: у французскіх безэквівалентных уласных імёнах палаталізаваным алафонам гэтых фанем (перад [j], [i], [y]) у такім выпадку рэгулярна адпавядаюць беларускія мяккія [ц'], [дз'] (арфаграфічна *ц*, *дз*), а непалаталізаваным – цвёрдыя [т], [д].

Паслядоўнае правядзенне прынцыпу алафанічнай транскрыпцыі патрабуе цвёрдай перадачы [d] і [t] перад фанемамі [œ] і [ø]. У маўленчай практыцы назіраецца неаднастайнасць у транскрыбіраванні гэтых спалучэнняў: *Monteux* – *Манцё* [2, т. 16, с. 476], *Deux-Sèvres* – *Дзё-Сеўр* [2, т. 1, с. 371], *Argenteuil* – *Аржанцёй* [2, т. 12, с. 149], *Аржантэль* [7, с. 115], *Chardeuil* – *Шардэўль* [9, с. 75] (апошнія два варыянты з транслітацыйнай перадачай канцавога зычнага), *Verteuil* – *Вертэў* [8, с. 115], *Colombey-les-Deux-Églises* – *Калямбэ-ле-дзэ-Эгліз* [10, с. 57]. Адлюстраванне [dœ], [dø] і [tœ], [tø] праз *дзё* і *цё* не можа лічыцца ўдалым з фанетычнага пункту гледжання, бо пры гэтым істотна скажаецца якасць абодвух французскіх гукаў: цвёрдыя алафоны змычных [t] і [d] замяняюцца мяккімі афрыкатамі [ц'] і [дз'], а галосныя пярэдняга рада [œ] і [ø] – галосным задняга рада [o]. Формы з *цё*, *дзё* не знаходзяць апоры і ў агульнапрынятым напісанні прозвішча вядомага французскага хіміка і мікрабіёлага *Луі Пастэра* (*Louis Pasteur*). Такім чынам, можна рэкамендаваць транскрыбіраванне спалучэнняў [tœ], [tø] і [dœ], [dø] праз *тэ*, *дэ* адпаведна: *Дэ-Сеўр*, *Мантэ*, *Аржантэў*, *Шардэў*, *Каламбэ-ле-Дзэ-Эгліз*.

Відавочна, што цвёрдай павінна быць перадача [t] і [d] таксама і перад факультатывнай фанемай [œ] (як у традыцыйным эквіваленце айконіма *Verdun* – *Вердэн*): *Châteaudun* – *Шатадэн*. Форма *Шатадзён*, прыведзеная на картах у «БелСЭ» [17, т. 10, карта да с. 630] і «Беларускай энцыклапедыі» [2, т. 16, с. 455], не можа быць прынята па некалькіх прычынах. Па-першае, замена цвёрдага алафона фанемы [d] мяккай афрыкатай [дз'] значна зніжае дакладнасць адлюстравання кансантантай структуры французскага безэквівалента і не дазваляе да канца вытрымаць прынцып алафанічнай транскрыпцыі пры перадачы [d] і [t]. Па-другое, варыянт *Шатадзён* непажада-

ны з меркаванняў эўфаніі: апошні склад слова выклікае непатрэбныя асацыяцыі з формай роднага склону множнага ліку беларускага назоўніка *дзень*. Наогул, выкарыстанне спалучэнняў *цё*, *дзё* пры перадачы французскіх уласных імён вядзе да пэўнай страты лакальнага каларыту і можа стварыць цяжкасці для ідэнтыфікацыі нацыянальнай прыналежнасці безэквівалентнага оніма ў беларускім тэксце.

Санант [j] на канцы слова або перад зычным гукам (акрамя [w], [ɥ]) перадаецца літарай *й*: *de Trailles* – *дэ Трай* [8, с. 32], *Taillefer* – *Тайфэр* [8, с. 72]. Ёсць падставы для такога самага адлюстравання фанемы [j] і ў становішчы перад галосным [i]. Транскрыпцыя спалучэння [ji] праз *йі* пераважае ў сучаснай маўленчай практыцы (*Bailly* – *Байі* [17, т. 10, с. 629], *Romilly* – *Раміі* [9, с. 63], *Chantilly* – *Шантыі* [13, с. 58], *Neuilly* – *Нэйі* [9, с. 151], *Héïi* [11, с. 249] і інш.), хаця часам сустракаюцца і напісанні без *й* (*Neuilly-sur-Seine* – *Нэйсюр-Сен* [2, т. 13, с. 90], *Нэйсюр-Сэн* [6, с. 180]). Строга кажучы, у дадзеным выпадку формы з *й* або без *й* даюць аднолькавае вымаўленне, бо паводле арфаэпічных норм беларускай літаратурнай мовы літара *і* пасля галосных чытаецца як [йі]. Аднак пад уплывам рускай мовы гэта правіла можа парушацца. Да таго ж літара *і* (у адрозненне ад іншых ётаваных галосных – *е*, *ё*, *я*, *ю*) абазначае два гукі [йі] пасля галосных не зусім рэгулярна: адзначаюцца некаторыя выпадкі, калі гэтая літара (у тым ліку ў націскным становішчы ў французскіх уласных імёнах *Луі*, *Луіза* [18, с. 149]) перадае адзін гук [i]. Транскрыбіраванне спалучэння [ji] з дапамогай *йі* дазваляе прадухіліць магчымае няправільнае прачытанне. Напісанне спалучэння *йі* пасля галосных уступае, аднак, у супярэчнасць з новай рэдакцыяй «Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», паводле якой «у сярэдзіне запазычаных слоў, у тым ліку ва ўласных назвах, літара *й* пішацца толькі перад зычнымі», а «гукавое спалучэнне зычнага гукі [й] з галоснымі ў словах іншамоўнага паходжання перадаецца ётаванымі галоснымі» [12, с. 21]. Ніякіх прыкладаў на перадачу спалучэння [ji] не даецца, але дакладнае выкананне прыведзеных правіл, відавочна, патрабуе напісанняў *Бай*, *Шанціі*, *Раміі*, якія да гэтага часу не мелі падтрымкі ў маўленчай практыцы. Такім чынам, юрыдычнае замацаванне малараспаўсюджанага і спрэчнага ў тэарэтычным плане арфаграфічнага варыянта спараджае рызыку інтэнсіфікацыі правапіснага разнабою ў перадачы французскага гукавога спалучэння [ji].

Калі ў французскай мове санант [j] стаіць перад іншымі галоснымі або перад [w] ці [ɥ], то ў беларускай мове ён перадаецца ў складзе ётаваных галосных е, ё, ю, я: спалучэнням [je] і [jɛ] адпавядае літара е; [jo] і [jœ] – ё; [ja] і [jɑ] – я; [ju], [jy] або [jw], [jɥ] – ю; [jo] і [jɔ] – ё (пад націскам), я (не пад націскам); [jɑ̃] – ян (ям); [jɛ̃] – ен (ем); [jɔ̃] – ён (ём) пад націскам і ян (ям) не пад націскам. Напрыклад: *Maillard* – Маяр [6, с. 36], *Noyon* – Нуаён [2, т. 12, с. 353], *Thionville* – Цьянвіль [17, т. 10, карта да с. 630], *Drilleaud* – Дрыё [14, с. 557], *Bayeux* – Баё [9, с. 228], *Caillois* – Каюа [14, с. 31], *Yourcenar* – Юрсенар [2, т. 16, с. 472], (*la rue*) *Vivienne* – (вуліца) Віён [8, с. 61] і інш. Пры гэтым калі названым спалучэнням папярэднічаюць зычныя [b], [p], [m], [f], [g], [k], [r], [l], [ʒ] або [v], якія ў беларускай транскрыпцыі не пераходзяць у ў, то ётаваныя галосныя пры перадачы на беларускую мову аддзяляюцца ад гэтых зычных апострафам: *Janvier* – Жанв'е [5, с. 151], *Bourthoumieux* – Буртум'ё [15, с. 719], *Mouriaux* – Мур'ё [14, с. 544], *Bianchon* – Б'яншон [8, с. 106]. Калі ж спалучэнне [j] + галосны ідзе следам за [s], [z], [n] або (як было паказана вышэй) [l], [d], [t], то перад ётаванай літарай павінен ставіцца раздзяляльны мяккі знак: *Lisieux* – Лізьё [5, с. 7], *Bonnières* – Баньер [11, с. 226], *Comélie* – Камельё [5, с. 239], *Bouffardier* – Буфардзьё [11, с. 146], *Dumontier* – Дзюманцье [6, с. 141].

У перакладчыцкай практыцы французскія спалучэнні галосны + [j] + галосны часам перадаюцца з адлюстраваннем [j] літарай ў без ётацыі або (радзей) з ётацыяй наступнага галоснага: *Veuillot* – Вёйё [10, с. 12], *Tillon* – Тыён [10, с. 113], *Caillaux* – Кайё [10, с. 19], *Rambouillet* – Рамбуйэ [10, с. 124], *Rambuyé* [10, с. 188], *Billancourt* – Біланкур [13, с. 42], *Reveillaud-Pichon* – Рэвэйё-Пішон [6, с. 332] і інш.

Напісанне спалучэння йо дапускалася «ў невялікай групе слоў», у тым ліку ў французскім прозвішчы *Гюйо* (*Guyau* і *Guyot*), «Правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» 1959 г. [19, с. 25], што давала глебу для неаднастайнасці пры транскрыбіраванні спалучэнняў [jo], [jœ], [jɔ̃] пасля галосных.

Іншымі прычынамі ўзнікнення падобных напісанняў маглі быць імкненне перакладчыка да больш экспліцытнага адлюстравання фанемнай структуры французскіх безэквівалентаў, а таксама інтэрферэнтны ўплыў з боку рускай мовы. Пасля ўступлення ў сілу новай рэдакцыі «Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» падобныя формы трэба кваліфікаваць як адступленне ад арфаграфічнай нормы.

Калі спалучэнне [j] + галосны знаходзіцца ў пазіцыі пачатку слова або пасля зычнага (за выключэннем [w] і [ɥ]), то яно даволі часта перадаецца па прынцыпе транслітарацыі, а не транскрыпцыі: *Simiand* – Сіміян [15, с. 589], *Bastiat* – Бастыя [14, с. 83], *de Thianges* – дэ Тыянж [9, с. 72], *Thiviers* – Тывіе [9, с. 78], (*rue*) *Damiette* – (вуліца) Даміет [9, с. 168], *Riom* – Рыём [10, с. 91], *Fabius* – Фабіюс [14, с. 427], *La Roche-sur-Yon* – Ла-Рош-сюр-Іон [2, т. 16, с. 464] і інш. Падобныя з'явы таксама ўскладняюць правядзенне нармалізацыі французска-беларускай практычнай транскрыпцыі і ствараюць спецыфічныя праблемы арфаграфічнага плана (у прыватнасці, застаецца нерэгламентаваным правапіс *іо* / *юо* ў канцавой пазіцыі: *Odiot* – Адьё [8, с. 61], *Doriot* – Дарыё [14, с. 131] пры традыцыйных напісаннях *Жалію-Кюры*, *Эрыю*).

Даследаванне беларускай практычнай транскрыпцыі французскіх безэквівалентных уласных імён паказала, што большая частка французскіх зычных знаходзіць адэкватныя адпаведнікі ў сістэме графічных сродкаў беларускай мовы. Разнабой, які назіраецца пры перадачы шумных [t], [d] і сананта [j], абумоўлены ў першую чаргу адрозненнямі ў магчымасцях фанетычнай і арфаграфічнай спалучальнасці французскіх і беларускіх зычных. Прапанаваная ўніфікацыя правапісу [t] і [d] на аснове паслядоўнага правядзення прынцыпу алафанічнай транскрыпцыі адкрывае шляхі да нармалізацыі і ў сферы міжмоўнай перадачы галосных [y], [i], [œ], [ø], [œ̃], спрыяючы, такім чынам, стабілізацыі арфаграфічных норм беларускай мовы. Аналіз практыкі транскрыбіравання фанемы [j] перад галоснымі (у прыватнасці перад [i]) выявіў неабходнасць больш строгай і падрабязнай рэгламентацыі правапісу літары ў у беларускай мове.

Вынікі даследавання могуць знайсці прымяненне пры складанні інструкцый па перадачы французскіх тапонімаў і антрапонімаў на беларускую мову, а таксама ў тэарэтычным і практычным курсах перакладу з французскай мовы на беларускую.

ЛІТАРАТУРА

1. Бархударов, Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода / Л.С. Бархударов. – 2-е изд. – М.: URSS, 2008. – 240 с.
2. Беларуская энцыклапедыя: у 18 т. / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Беларус. энцыкл., 1996–2004. – 18 т.
3. Warnant, L. Dictionnaire de la prononciation française dans sa norme actuelle / L. Warnant. – 4e éd., ref. – Paris: Gembloux: Duculot, 1987. – CXVII, 991 p.
4. Lerond, A. Dictionnaire de la prononciation / A. Lerond. – Paris: Larousse, 1980. – LXXVI, 590 p.

5. Сіменон, Ж. Пад страхам смерці: раман, аповесці / Ж. Сіменон; уклад. і прадм. Л. Казыры; пер. з франц. А. Асташонак. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 368 с.
6. Французская навела XX стагоддзя / уклад., прадм., звесткі пра аўт. Л. Казыры; з франц. пер. А. Асташонак, Л. Казыра, З. Колас, А. Мароз. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 352 с.
7. *Мапасан, Г.* Навелы / Г. дэ Мапасан; уклад. і камент. С. Шупы; пер. з франц. Н. Мацяш, С. Мурашкі, С. Шупы, З. Коласа, А. Істоміна. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 368 с.
8. *Бальзак, А. Габсэк; Бацька Гар'ё* / А. дэ Бальзак; пер. з франц. У.В. Палупанава, А.В. Дынько. – Мінск: Юнацтва, 1996. – 304 с.
9. *Маруа, А.* Падарожжа ў нябыт і яшчэ 24 навелы / А. Маруа; уклад. і пер. з франц. мовы Ю. Гаўрука. – Мінск: Маст. літ., 1974. – 256 с.
10. *Лякуцюр, Ж.* Шарль дэ Голь / Ж. Лякуцюр; пер. з франц. З. Коласа. – Мінск: Зміцер Колас, 2009. – 328 с.
11. *Сартр, Ж.-П.* Мур / Ж.-П. Сартр; пер. з франц. З. Коласа. – Мінск: Колас, 2004. – 264 с.
12. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск: Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2008. – 144 с.
13. *Бэссон, П.* Ліст да страчанага сябра / П. Бэссон; пер. з франц. мовы З. Коласа. – Мінск: Зміцер Колас, 2010. – 152 с.
14. *Дэбаш, Ш.* Уводзіны ў палітыку / Ш. Дэбаш, Ж.-М. Пант'е; пер. з франц.: А. Істомін, С. Барысевич, Ю. Жалезка. – Мінск: ЭўроФорум: Беларус. Фонд Сораса, 1996. – 622 с.
15. *Дэні, А.* Гісторыя эканамічнай думкі / А. Дэні; пер. з франц. мовы А. Лагвінец, К. Акапаў. – Мінск: Тэхналогія: Беларус. Фонд Сораса, 1996. – 736 с.
16. *Гордина, М.В.* Фонетика французского языка / М.В. Гордина. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Изд.-во С.-Петербур. ун-та, 1997. – 301 с.
17. Беларуская Савецкая Энцыклапедыя: у 12 т. / рэдкал.: П.У. Броўка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыкл., 1969–1975. – 12 т.
18. *Выгонная, Л.Ц.* Спалучэнні галосных гукаў / Л.Ц. Выгонная // Фанетыка беларускай літаратурнай мовы / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа; рэд. А.І. Падлужны. – Мінск, 1989. – Раздз. 4, § 4.2. – С. 144–152.
19. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа; рэд.: К.К. Атраховіч (К. Крапіва), П.Ф. Глебка. – Мінск: Выд-ва Акад. навук БССР, 1959. – 160 с.

SUMMARY

The article deals with the means of transferring French consonants while transcribing proper names which have no translational equivalent in the Belarusian language. A number of univocal relations between French consonant phonemes and letters of Belarusian alphabet are determined. The rules of transcribing the phonemes [w], [ɥ], [v], [g], [p], [j] are formulated. Inconsistencies in rendering the phonemes [d] and [t] before [j], [y], [œ], [ø], [œ], [j] and [ɥ] are demonstrated. The principle of allophonic transcription is proposed to unify the spelling of [d] and [t]. The causes of orthographic heterogeneity in transcribing the French phoneme [j] before vowels, [w] or [ɥ] are revealed.

Паступіў у рэдакцыю 18.01.2012 г.

УДК 81'373[811.161.1+811.161.3]

Ю.Н. Трухан, аспирант кафедры общего и русского языкознания БГПУ

ВТОРИЧНЫЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ НОМИНАЦИИ В РУССКОМ И БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ЛЕКСИКИ МЕНТАЛЬНОЙ СФЕРЫ)

В современном языкознании лексико-семантические группы слов (далее – ЛСГ), являющиеся подтверждением системности лексического уровня любого языка, давно являются объектом лингвистических исследований. Объединение лексических единиц на основе семантической общности в ЛСГ по вторичному значению таким же образом служит ярким выражением системности лексики. Особый интерес представляют полисемантические глаголы, семантическая сфера которых связана с ментальными процессами. Выбор данного объекта исследования обусловлен тем, что сфера мыслительной деятельности человека непрерывно связана, с одной стороны, с мышлением и языком, способностью человека творчески мыслить, глу-

боко проникать в суть явлений и процессов, а с другой – с развитием науки, техническим прогрессом и ведущей ролью мышления в процессе создания современных информационных технологий и др. Цель данного исследования состоит в семантической классификации вторичных ментальных глаголов, а также в сопоставительном анализе данных единиц в русском и белорусском языках.

Вслед за В.Н. Телия под вторичной номинацией мы понимаем «использование в акте номинации фонетического облика уже существующей единицы в качестве имени для нового обозначаемого» [1, с. 129]. Возникновение феномена вторичной номинации обусловлено природой самого языка, который, будучи живым, развивающимся организмом, не может